

ADANA VİLÂYETİ SALNÂMELERİ'NE GÖRE ÇUKUROVA'DA GAYRİMÜSLİMLER

İbrahim BOZKURT*

Sırma HASGÜL**

Özet

Salnâme, Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetimin, nezaretlerin, askeri kurumların, vilayetlerin, bazı özel kurum ve kişilerin yıllık olarak çıkardıkları bilgilendirme amaçlı yayınlardır. Kelime etimolojik olarak Farsça, sâl (yıl) ile nâme (yazılı şey, mektup) kelimelerinden türetilmiş olup bugünkü dilimizdeki karşılığı “yıllık”tır.

Osmanlı Devleti'nde ilk resmi sâlnâme, Sadrazam Reşid Paşa'nın öncülüğünde Ahmed Vefik Paşa tarafından hazırlanmış ve 1263 H. (1847 M.) senesinde *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye* adı ile basılmıştır.

Devlet Salnâmelerinin yararı görüldükten sonra vilayet salnâmelerinin de yayınlanmasına karar verilmiştir. Vilayet matbaalarında basılan salnâmeler, içerikleri bakımından yayınladıkları vilâyetlere göre farklılıklar göstermektedir. İlki 1870 sonuncusu 1902 yılında yayınlanan *Adana Vilayet Salnâmeleri*, 14 defa basılmıştır. Adana Vilâyet Salnâmeleri'nde vilâyetin idarî teşkilâtı, memurları, bölgenin tarihi, eski eserleri, coğrafyası, idarî taksimatı, kazaları, nahiyeleri, kasaba ve köyleri, üretim faaliyetleri, ticaret, eğitim ve nüfusu hakkında bilgiler yer almaktadır.

Vilayet salnamelerinin önemi, süreli yayın olmasından dolayı bölgeye ilişkin uzun süreli araştırmalarda ve konumuz özelinde nüfusun değişimini de saptamaya olanak tanınmasıdır. Salnamelerdeki demografik verilerin nüfus bilimsel açıdan niteliği ve ayrıştırılması birinden diğerine farklılıklar göstermektedir. Bazı yıllarda sancaklarda veya kazalardaki toplam nüfusun rakamsal gösterimi ile yetinilmiş, bazı yıllarda ise Müslüman, Yahudi, Hıristiyan, Rum, Rum Ortodoks,

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, ibrboz@mersin.edu.tr.

** Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, sirmahasgul@gmail.com.

takip etmektedir. Vilayetin genelinde Gayrimüslimler içerisinde ise %73,66 ile Ermeniler en kalabalık grubu oluştururken bunu %15,10 ile Rumlar, %6,16 ile Katolikler, %4,78 ile Protestanlar, %0,25 ile Süryaniler ve %0,05 ile ecnebi tebaa olarak tanımlanan grup izlemektedir.

Adana Vilayeti Salnameleri incelendiğinde Gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının yerel yönetim birimlerinde aktif olarak görev yaptıkları görülür. Bilindiği üzere Tanzimat'tan sonra meydana gelen gelişmelere bağlı olarak Osmanlı politik- idari hayatında da önemli roller üstlenen Gayrimüslimler, vilayet ve sancak idare meclisleri, belediye meclisleri, vilayet nafia (İnşaat) komisyonu, vilayet İslahhanesi, belediye dairesi, gureba hastanesi, kaza dava meclisleri, vilayette bulunan konsolos- luklar, karantina idareleri, vilayet gümrük idareleri, vilayet ticaret mahkemeleri, maarif meclisleri ve maarif komisyonu, polis idaresi ve Duyun-ı Umumiye idaresi gibi yönetim birimlerinde görev almışlardır.

KAYNAKÇALAR

- 1286 H. (1869 M.) Tarihli Halep Vilâyeti Salnâmesi
1287 H. (1870 M.), 1289 H. (1872 M.), 1290 H. (1873 M.), 1293 H. (1876 M.), 1294 H. (1877 M.), 1296 H. (1879 M.), 1297 H. (1880 M.), 1308 H. (1891 M.), 1309 H. (1892 M.), 1312 H. (1894 M.), 1318 H. (1900 M.), 1319 H. (1901 M.), 1320 H. (1902 M.) *Tarihli Adana Vilâyeti Salnâmesi*
Ahmet Zeki İZGÖER, "Osmanlı Salnâmelerinin Şehir Tarihi Bakımından Önemi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, Sayı 6, 2005.
Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, İzmir, 1988.
Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu ve Mehmet Köçer, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep*, ORSAM, Ankara, 2012.
Cevdet Türkay, "Osmanlı İmparatorluğu Devlet Teşkilatından Örnekler, İlk Resmi Salname", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, İstanbul 1972.
Enver Ziya Karal, Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt III, TTK, Yer Ve Tarih Belirtilmemiş.
Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831, *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü*, Ankara 1943.
Hasan Duman, Osmanlı Salnâmeleri ve Nevsalleri Toplu Kataloğu, *Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı*, Ankara 2000.
İbrahim Bozkurt, Tanzimattan Cumhuriyet'e Mersin Tarihi, *Mersin Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları*, No:1, Mersin, 2012.
İlber Ortaylı, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayın, Ankara, 1985.
İlhan PALALI, "Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, (2010/Ocak-Haziran).
İslam Ansiklopedisi, "Salnâme", C. 36, *Türkiye Diyanet Vakfı*, Ankara, 2009.
Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum-Kuramsal Değişim ve Nüfus*, İmge Kitapevi, Ankara, 2002.
Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
M. Zeki Pakalın, "Salnâme", *Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C.III, İstanbul 1993.
Musa Çadircı, Tanzimat döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, TTK, Ankara 1991.
Nuri Akbayar, "Osmanlı Salnâmeleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
Nuri Akbayar, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.1239
Vecihi Tönük, *Türkiye'de İdare Teşkilâtı'nın Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, Kanaat Basımevi, Ankara, 1945.